

Mihai Dunea

Simona Anghel

Fișe de drept penal

pentru admiterea în magistratură și avocatură

Vol. 1. Partea generală

Ediția a 8-a, revizuită și adăugită

CUPRINS

DREPT PENAL. PARTEA GENERALĂ	1
FIȘA NR. 1. NOȚIUNI INTRODUCTIVE ÎN DREPTUL PENAL	3
FIȘA NR. 2. APLICAREA LEGII PENALE ÎN TIMP	23
FIȘA NR. 3. APLICAREA LEGII PENALE ÎN SPAȚIU	54
FIȘA NR. 4. TRĂSĂTURILE ESENȚIALE ALE INFRAȚIUNII	73
FIȘA NR. 5. CONȚINUTUL JURIDIC AL INFRAȚIUNII: CONDIȚII PREEXISTENTE (OBIECT, SUBIECT)	86
FIȘA NR. 6. CONȚINUTUL JURIDIC AL INFRAȚIUNII: CONȚINUTUL CONSTITUTIV PROPRIU-ZIS (LATURA OBIECTIVĂ, LATURA SUBIECTIVĂ)	100
FIȘA NR. 7. CAUZELE JUSTIFICATIVE ȘI CAUZELE DE NEIMPUTABILITATE. ASPECTE GENERALE	130
FIȘA NR. 8. CAUZELE JUSTIFICATIVE. LEGITIMA APĂRARE ȘI STAREA DE NECESITATE	137
FIȘA NR. 9. CAUZELE JUSTIFICATIVE. EXERCITAREA UNUI DREPT SAU ÎNDEPLINIREA UNEI OBLIGAȚII	155
FIȘA NR. 10. CAUZELE JUSTIFICATIVE. CONSIMȚĂMÂNTUL PERSOANEI VĂTĂMATE	161
FIȘA NR. 11. CAUZELE DE NEIMPUTABILITATE. CONSTRÂNGEREA FIZICĂ ȘI CONSTRÂNGEREA MORALĂ	165
FIȘA NR. 12. CAUZELE DE NEIMPUTABILITATE. EXCESUL NEIMPUTABIL DE LEGITIMĂ APĂRARE SAU STARE DE NECESITATE	172
FIȘA NR. 13. CAUZELE DE NEIMPUTABILITATE. MINORITATEA FĂPTUITORULUI, IRESPONSABILITATEA ȘI INTOXICAȚIA (INVOLUNTARĂ ȘI COMPLETĂ)	176
FIȘA NR. 14. CAUZELE DE NEIMPUTABILITATE. EROAREA	185
FIȘA NR. 15. CAUZELE DE NEIMPUTABILITATE. CAZUL FORTUIT	191
FIȘA NR. 16. FAZELE ȘI FORMELE INFRAȚIUNII	194
FIȘA NR. 17. UNITATEA DE INFRAȚIUNE	215
FIȘA NR. 18. PLURALITATEA DE INFRAȚIUNI	243

FIȘA NR. 19. PLURALITATEA DE FĂPTUITORI/INFRACTORI _____	288
FIȘA NR. 20. PEDEPSELE PRINCIPALE, ACCESORII ȘI COMPLEMENTARE APLICABILE PERSOANEI FIZICE _____	316
FIȘA NR. 21. INDIVIDUALIZAREA JUDICIARĂ A RĂSPUNDERII PENALE/PEDEPSEI _____	356
FIȘA NR. 22. INSTITUȚII DE INDIVIDUALIZARE JUDICIARĂ A RĂSPUNDERII PENALE (INDIVIDUALIZAREA JUDICIARĂ A STABILIRII/APLICĂRII/EXECUTĂRII PEDEPSEI) _____	403
FIȘA NR. 23. INDIVIDUALIZAREA EXECUȚIONALĂ DE CĂTRE INSTANȚĂ A EXECUTĂRII PEDEPSELOR PRIVATIVE DE LIBERTATE (LIBERAREA CONDIȚIONATĂ) _____	453
FIȘA NR. 24. MĂSURILE DE SIGURANȚĂ _____	472
FIȘA NR. 25. MINORITATEA INFRACTORULUI/MĂSURILE EDUCATIVE _____	493
FIȘA NR. 26. RĂSPUNDEREA PENALĂ A PERSOANEI JURIDICE _____	541
FIȘA NR. 27. CAUZELE CARE ÎNLĂTURĂ RĂSPUNDEREA PENALĂ _____	555
FIȘA NR. 28. CAUZELE CARE ÎNLĂTURĂ SAU MODIFICĂ EXECUTAREA PEDEPSEI _____	584
FIȘA NR. 29. CAUZELE CARE ÎNLĂTURĂ CONSECINȚELE CONDAMNĂRII (REABILITAREA DE DREPT/JUDECĂTOREASCĂ) _____	596
FIȘA NR. 30. ÎNȚELESUL UNOR TERMENI SAU EXPRESII ÎN LEGEA PENALĂ _____	606

Fișa nr. 8

CAUZELE JUSTIFICATIVE. LEGITIMA APĂRARE ȘI STAREA DE NECESITATE

I. LEGITIMA APĂRARE

Sediul materiei: art. 19 CP.

Art. 19. Legitima apărare. (1) Este justificată fapta prevăzută de legea penală săvârșită în legitimă apărare.

(2) Este în legitimă apărare persoana care săvârșește fapta pentru a înlătura un atac material, direct, imediat și injust, care pune în pericol persoana sa, a altuia, drepturile acestora sau un interes general, dacă apărarea este proporțională cu gravitatea atacului.

(3) Se prezumă a fi în legitimă apărare, în condițiile alin. (2), acela care comite fapta pentru a respinge pătrunderea unei persoane într-o locuință, încăpere, dependință sau loc împrejmuit ținând de aceasta, fără drept, prin violență, viclenie, efracție sau alte asemenea modalități nelegale ori în timpul nopții.

Noțiune: – ripostă în mod excepțional justificată, constând în permisiunea comiterii unei fapte prevăzute de legea penală (faptă tipică), în anumite condiții reglementate expres și limitativ de lege, **pentru ca o persoană să se apere** (pe sine/un terț/interesul general) **împotriva unui atac** care întrunește anumite condiții expres și limitativ menționate de lege;

– instituția propriu-zisă – **legitima apărare proprie** [art. 19 alin. (2) CP]: acțiunea de autoapărare/apărare a unui terț/apărare a interesului general, exercitată de către o persoană, prin săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală (faptă incriminată/faptă tipică), pentru a se înlătura un atac material, direct, imediat și injust, care pune în pericol acea persoană/o alta/drepturile persoanei/interesul general, dacă apărarea este (necesară și) proporțională cu gravitatea atacului;

– **prezumția de legitimă apărare** [art. 19 alin. (3) CP]: realizarea apărării printr-o faptă prevăzută de legea penală, pentru a respinge pătrunderea unei persoane într-o locuință, încăpere, dependință sau loc împrejmuit ținând de aceasta, fără drept, prin violență, viclenie, efracție sau alte asemenea modalități nelegale ori în timpul nopții.

1. Condiții privind atacul în ipoteza reglementată de art. 19 alin. (2) CP

Pentru a fi reținută legitima apărare, atacul (de regulă, prin *atac* se înțelege o *atitudine agresivă a unei ființe umane conștiente/apte de reprezentare și autocontrol*) trebuie să fie:

a) material (*perceptibil prin intermediul simțurilor și apt să producă modificări efective în realitatea obiectivă; nu întrunește această condiție un atac imaterial, comis prin gesturi, cuvinte etc.*);

- *poate consta într-o:*

- **acțiune**: este necesar ca actul să fie apt să producă o modificare fizică a valorii ocrotite, prin acționarea directă asupra acesteia; de regulă, această caracteristică se realizează prin *acte de violență fizică* ale agresorului, fie prin intermediul propriei forțe fizice, fie prin intermediul instrumentelor aflate sub controlul său (animate: obiecte, arme, substanțe toxice etc.), fie al animalelor (dresate) sau al altor persoane aflate sub controlul său (de exemplu, persoane hipnotizate și controlate psihic, persoane constrânse fizic sau moral, iresponsabili controlați de agresor);

- **inacțiune** (faptă omisivă proprie sau comisiv-omisivă): *pasivitate ce ar permite (potențial), în mod tipic, altor forțe să opereze respectiva modificare materială a realității înconjurătoare*, lezând valoarea socială protejată; de exemplu: un pompier care refuză să încerce scoaterea victimei dintr-un imobil cuprins de flăcări, deși, potrivit procedurii standard, extragerea ar fi posibilă în condițiile concrete existente; un medic dintr-o unitate de primiri urgențe care, fiind singurul de gardă, refuză să încerce să acorde primul ajutor unui rănit grav etc.;

- *nu poate consta în acte verbale sau scrise ori în simpla invocare a unor stări conflictuale anterioare;*

- în cazul infracțiunilor/atacurilor săvârșite prin acte imateriale (de exemplu, *amenințarea cu moartea, violențe verbale*), nu se poate reacționa în legitimă apărare printr-un act material; făptuitorul care comite în prezența acestora o faptă incriminată ar putea să beneficieze însă de reținerea circumstanței atenuante a scuzei *provocării*, în condițiile legii [art. 75 alin. (1) lit. a) CP];

- *simpla temere sau presupunere* cu privire la declanșarea unui atac nu legitimează riposta;

- *nu este necesar ca atacul să conștească într-o infracțiune*; de exemplu: atacul poate să conștească într-o faptă prevăzută de legea penală (atac realizat de un minor de 13 ani sau de o persoană constrânsă moral – aspect necunoscut de către cel care a exercitat apărarea); agresiunea poate fi și o faptă atipică din punct de vedere penal, dacă întrunește condițiile prevăzute de lege;

b) direct:

- atacul trebuie să fie *un act concret/efectiv îndreptat către o anume persoană sau un interes general și să creeze un pericol direct și nemijlocit* pentru acestea (să nu existe obstacole eficiente care ar putea interveni între atac și pericolul pe care îl poate produce, care ar neutraliza în fapt apariția aceluși pericol);
- *nu trebuie neapărat să existe un contact nemijlocit între agresor și victimă* (spre exemplu, tăierea cablurilor ce susțin o telegondolă poate constitui un atac), dar *nici nu trebuie să existe un obstacol eficient între aceștia* în contextul dinamic al derulării evenimentelor (de exemplu, dacă între agresor și victimă există un zid, o poartă etc. sau o distanță semnificativă); se consideră a fi un atac direct și acela în cazul căruia *între activitatea agresivă desfășurată și pericolul apt să apară pentru valoarea socială există un obstacol ineficient* – doar dacă obstacolul este apt de a stopa atacul în concret se înlătură caracterul direct al atacului (spre exemplu, un gard șubred de lemn nu va opri atacul exercitat prin urmărirea cu un camion pentru a trece peste persoana atacată, iar o distanță de câțiva zeci de metri nu va opri un glonț);

c) imediat:

- atacul trebuie să fie, după caz, ori *actual* (în curs de desfășurare), ori *iminent* (pe cale să se desfășoare), însă declanșarea lui trebuie să fie o *certitudine*;
- ca regulă, atacul *nu este imediat* atunci când:
 - *se acționează prematur* – se exercită o apărare preventivă, înainte ca atacul să fie iminent, la momentul la care acesta este doar posibil să se configureze în viitor;
 - *se acționează tardiv* – fapta prin care este exercitat atacul s-a consumat/epuizat, deoarece în acest caz ar fi deja prea târziu pentru a combate eficient atacul, apărarea nu ar mai fi necesară (spre exemplu, dacă atacul s-a produs și victima a scăpat nevătămată, iar apoi aceasta îl urmărește pe agresorul care încearcă să fugă și îl atacă la rândul său, nu se mai poate reține legitima apărare);
- *poate persista caracterul imediat* în cazul unei infracțiuni consumate, dacă *rezultatul este reversibil* (de exemplu, victima, imediat după consumarea tâlhăriei, exercită violențe asupra infractorului pentru a-și recupera bunul), caz specific îndeosebi infracțiunilor contra patrimoniului;
- în cazul *faptelor de durată*, cu *excepția* celei progresive (deci în cazul faptelor continue/continuate/de obicei), *apărarea poate interveni în orice moment înainte de epuizare*;
- o situație aparte o constituie *dezarmarea agresorului* – în funcție de probabilitatea/posibilitatea concretă, reală a reluării sau continuării atacului după dezarmare, se va stabili dacă atacul mai poate fi considerat, în asemenea situație, imediat [de exemplu, dacă există posibilitatea reînarmării agresorului și/sau a continuării atacului în alt mod, în aceeași împrejurare, nu se

apreciază atacul ca fiind consumat; în schimb, dacă dezarmarea, în caz concret, semnifică încetarea atacului, atunci o reacție ulterioară nu mai poate beneficia de legitima apărare];

d) injust:

- atacul trebuie să fie exercitat *fără drept*, deci *să nu existe un temei legal* pentru acesta (de exemplu, persoana care se opune fizic polițistului care vine să o aresteze în baza unui mandat de arestare legal emis nu va putea invoca legitima apărare);

- dacă atacul *inițial justificat* de lege *depășește limitele* stabilite de textul legal care îl permite, el devine injust și poate să dea naștere legitimei apărări (în exemplul de mai sus, dacă polițistul utilizează violențe fizice de intensitate sporită împotriva persoanei care nu se opune în niciun fel arestării, atacul este injust, iar apărarea poate să devină legitimă, dacă respectă toate celelalte condiții);

Controversă. Se discută în doctrină ipoteza în care există sau nu legitimă apărare atunci când *atacul provine de la un iresponsabil*, dacă cel care comite fapta tipică în apărare *cunoaște starea de iresponsabilitate a atacatorului*. *Opinia* doctrinară majoritară consideră că se va analiza îndeplinirea condițiilor pentru reținerea stării de necesitate, nefiind întrunite condițiile legitimei apărări constând în reacția față de un atac injust. Există și *opinia* care pune semnul egalității (doar) între „atac injust” și „atac nejustificat”, considerând că atacul neimputabil (inclusiv cel exercitat de un iresponsabil cunoscut ca atare) este un atac injust, din moment ce nu este justificat; această opinie reține posibilitatea operării legitimei apărări pentru a se înlătura un asemenea atac.

- dacă apărarea este realizată *de un iresponsabil împotriva unui responsabil*, se va reține iresponsabilitatea numai dacă nu se poate reține legitima apărare (legitima apărare fiind cauză justificativă, se va analiza înaintea oricărei cauze de neimputabilitate – reținerea legitimei apărări exclude posibilitatea aplicării oricăror sancțiuni de drept penal față de făptuitor, pe când reținerea unei cauze justificative ar permite luarea măsurilor de siguranță, cu excepția confiscării extinse);

- „atacul” *realizat de un animal care nu este controlat de o persoană* nu poate fi apreciat just sau injust (de altfel, este **discutabil** dacă agresiunea provenind de la un animal este aptă a fi apreciată ca atac sau ca simplu pericol); acest „atac” nu poate da naștere unei apărări legitime decât dacă animalul a fost asmuțit de o persoană responsabilă (dacă atacul animalului nu a avut la bază o acțiune umană, iar riposta legitimă a rănit sau omorât animalul, nu se va putea invoca legitima apărare, ci *starea de necesitate*);

– trebuie făcută o *delimitare* clară a situațiilor în care va fi incidentă legitima apărare sau starea de necesitate, delimitare ce are la bază diferențele dintre cele două. În esență, celui care acționează în stare de necesitate nu i se cere, precum în cazul legitimei apărări, doar ca apărarea să fie proporțională cu

atacul, ci *ca pericolul să nu fi putut fi înlăturat într-un alt mod*. Întotdeauna pentru cel care a comis fapta incriminată spre a proteja valoarea socială periclitată *va fi mai favorabilă legitima apărare decât starea de necesitate*;

– atacul *poate fi săvârșit cu intenție/intenție depășită*; este **controversată** în doctrină posibilitatea de a se reacționa în legitimă apărare la un atac comis *din culpă* (dacă apărătorul conștientizează caracterul culpabil al agresiunii, este **discutabil** dacă se poate aprecia că există un atac raportat la o faptă din culpă sau doar un pericol, pentru a muta analiza pe terenul stării de necesitate);

– atacul trebuie să aibă *aptitudinea de a primejdui valoarea socială*;

– atacul *poate fi îndreptat*:

- *împotriva apărătorului*;
- *împotriva altei persoane decât apărătorul*;
- *împotriva drepturilor acestora* (referirea la drepturile acestora vizează alte drepturi ale persoanei decât cele privind direct persoana, precum cele patrimoniale);
- *împotriva unui interes general* (al statului sau al altor persoane de interes public);

– atacul *poate viza una sau mai multe persoane*;

– Codul penal actual nu mai prevede cerința pericolului „grav” în care să se fi aflat valorile apărate; așadar, este necesar doar ca atacul care întrunește cerințele legale să *fi generat o stare de pericol suficient de importantă* încât să justifice săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală în apărare proporțională.

2. Condiții privind apărarea în ipoteza reglementată de art. 19 alin. (2) CP

– să se concretizeze într-o faptă prevăzută de legea penală;

- fapta trebuie să *fie tipică* – deci să reprezinte infracțiune în absența reținerii legitimei apărări sau a altei cauze justificative (ori de neimputabilitate);
- forma faptei săvârșite în apărare poate fi atât cea de *fapt consumat*, cât și *tentativa pedepsibilă/incriminată*;
- *nu este necesar* ca persoana care exercită apărarea să fie cea împotriva căreia s-a îndreptat atacul (spre exemplu, soțul va fi în legitimă apărare dacă îl lovește pe agresorul soției sale);
- apărătorul trebuie să *fie conștient de atac* și de implicațiile sale (opinie **controversată** în acest sens);

– să fie precedată de atac sau să fie concomitentă desfășurării acestuia;

- apărarea *nu se poate baza pe o simplă apreciere subiectivă* a apărătorului cu privire la producerea atacului;
- trebuie să intervină *între momentul în care atacul a devenit iminent și cel în care atacul s-a consumat*;

→ nu se va considera îndeplinită această condiție dacă fapta incriminată care a început a fi comisă în apărare continuă și după ce atacul a fost consumat (spre exemplu, după ce victima a lovit agresorul și l-a deposedat de cuțitul cu care acesta o atacase, procedează la a-i aplica agresorului inițial mai multe lovituri cu acel cuțit, lovituri care se soldează cu moartea atacatorului, în condițiile în care, în speță, după dezarmare, agresorul inițial nu mai prezintă pericol, nu mai menține atitudinea ofensivă, nu încearcă să se reînarmeze etc.);

– **să fie necesară pentru respingerea atacului** (condiție corelativă atacului imediat: apărarea este necesară atunci când nu este nici anticipată/prematură, nici tardivă); în plus, apărarea trebuie **să prezinte aptitudinea de a înlătura eficient atacul** (condiție care se analizează în contextul concret, nu abstract);
– spre deosebire de starea de necesitate, **nu se prevede expres/nu este necesar ca săvârșirea faptei prevăzute de legea penală să fie singura cale de înlăturare a atacului;**

- doctrina evidențiază constant că, *dacă făptuitorul putea spera să evite atacul recurgând la fugă sau ascunzându-se ori implorând mila agresorului, aceste alternative nu sunt viabile*, în sensul că posibilitatea recurgerii la ele nu exclude reținerea legitimei apărări; desigur, existența unor alte alternative care să nu conducă la comiterea unei fapte prevăzute de legea penală poate fi analizată de instanță, cu posibila consecință a refuzului acordării beneficiului legitimei apărări, dar, de regulă, aceasta privește condiția proporționalității apărării față de atac;

- *reamintim ipoteza dezarmării* descrisă anterior – cât timp agresorul a fost dezarmat și a încetat agresiunea, de principiu, atacul a încetat, astfel încât nu se mai justifică (prin legitimă apărare) o ripostă continuată de apărător după ce dezarmarea a avut loc;

– de principiu, **să fie exercitată împotriva atacatorului, iar nu a bunurilor acestuia** (cu titlu de *excepție*, în măsura în care fapta incriminată îndreptată împotriva bunurilor agresorului ar avea în caz concret aptitudinea de a conduce la încetarea atacului, o parte a doctrinei acceptă că se poate reține legitima apărare pentru a înlătura caracterul infrațional al activității astfel comise – dar chestiunea poate fi considerată a reprezenta **controversă**);

- dacă fapta prevăzută de legea penală comisă în apărare *se răsfrânge însă asupra unui terț sau dacă există și victime colaterale ale acesteia* (în afara agresorului), se va analiza îndeplinirea fie a condițiilor *erorii asupra caracterului ilicit al faptei*, fie a condițiilor *stării de necesitate*, după caz; de exemplu, dacă cel atacat, pentru a se apăra, a tras un foc de armă rănind și o altă persoană care se afla în apropierea agresorului, față de cel rănit s-ar putea reține starea de necesitate, iar față de agresor legitima apărare;

– să fie proporțională cu atacul;

- ca regulă, pe cât posibil în considerare contextului concret dat, *rezultatul faptei comise în apărare ar trebui să fie mai redus/apropiat de potențialul rezultat al atacului*;
- trebuie să existe *echivalență între pericolul în care se află valorile sociale atacate și gravitatea riposteii*, a apărării – *nu este necesară o echivalență exactă/matematică* (dar, de principiu, nu se poate reține legitima apărare, de exemplu, dacă la atacul cu o lovitură de pumn apărarea este o lovitură mortală de cuțit);
- încălcarea proporției dintre apărare și atac constituie un **exces intensiv de apărare** – presupune îndeplinirea tuturor condițiilor privitoare la atac și apărare, cu excepția celei de proporționalitate;
 - *excesul neimputabil de legitimă apărare* (formă de exces intensiv) este reglementat de Codul penal drept *cauză de neimputabilitate* [art. 26 alin. (1) CP], sub condiția ca excesul/disproporția să se fi datorat tulburării sau temerii cauzate de atac;
 - dacă depășirea limitelor unei apărări proporționale nu se datorează tulburării/temerii, ci altor cauze (furie, indignare, răzbunare), se reține *circumstanța atenuantă a depășirii limitelor legitimei apărări*, cunoscută sub numele de „exces scuzabil de legitimă apărare” [art. 75 alin. (1) lit. b) CP] – de asemenea, formă de exces intensiv de legitimă apărare.

3. Condiții privind atacul în ipoteza reglementată de art. 19 alin. (3) CP (prezumția de legitimă apărare)

- atacul constă în **pătrunderea fără drept într-o locuință** (în sens larg);
- **se prezumă relativ** că un astfel de atac este *material, direct, imediat și injust*, nemaifiind necesară dovedirea acestor aspecte;
- prezumția are în vedere săvârșirea atacului în următoarele *modalități*:
 - pătrunderea unei persoane:
 - într-o *locuință*;
 - într-o *încăpere*;
 - într-o *dependință*;
 - într-un *loc împrejmuit ținând de aceasta* (de o locuință/încăpere/dependință a unei locuințe sau încăperi);
 - *fără drept* (să nu existe un temei legal care să permită/justifice pătrunderea; de exemplu, să nu existe un mandat de arestare sau de punere în executare a unei pedepse privative de libertate, un mandat de percheziție domiciliară etc.);
- dacă pătrunderea se face **în timpul zilei**, aceasta trebuie să aibă loc prin:
 - *violență* (de exemplu, atacatorul îmbrânțește victima pentru a intra în curte);

- *efracție* (o formă de distrugere, de exemplu, spargerea ușii unui apartament);
 - *viclenie* (de exemplu, atacatorul pătrunde în casă mințind că este agent de poliție);
 - *alte asemenea mijloace* – textul de incriminare enumeră doar cele mai des întâlnite modalități de săvârșire a pătrunderii, *nefiind limitativ* (se poate considera un asemenea mod similar de pătrundere cel în care persoana încearcă să pătrundă în mod evident fraudulos, de pildă, fără efracție, dar profitând de un geam uitat descuiat, pe care îl escaladează);
- dacă pătrunderea are loc **în timpul nopții**, aceasta se poate săvârși *în orice mod*;
- este necesar ca pătrunderea/încercarea de pătrundere **să fie în curs de desfășurare sau să fi avut loc deja** (în acest ultim caz, numai dacă acela care a pătruns este încă în spațiul respectiv și nu se retrage; dacă a părăsit deja spațiul sau este în retragere neofensivă, prezumția va putea/trebui să fie înlăturată);
- **nu este necesar ca apărarea să fie realizată exclusiv de proprietar**, poate reacționa și un chiriaș, un terț însărcinat cu supravegherea spațiului respectiv etc.;
- pătrunderea poate consta în comiterea unei violări de domiciliu, dar **nu este necesar a fi întrunite elementele constitutive ale infracțiunii** respective pentru a opera prezumția de legitimă apărare.

4. Condiții privind apărarea în ipoteza reglementată de art. 19 alin. (3) CP (prezumția de legitimă apărare)

- **nu sunt prevăzute condiții particulare** cu privire la apărare în cazul legitimei apărări prezumate;
- este însă necesară respectarea cerinței **proporționalității** apărării cu gravitatea atacului.

5. Efectele legitimei apărări

- **produce efecte *in rem***, care se răsfrâng și asupra participanților;
- **fapta nu constituie infracțiune**, lipsindu-i trăsătura esențială a antijuridicității
- fapta *devine justificată*, înlăturându-se caracterul penal;
- **nu se pot stabili și aplica sancțiuni penale**: pedepse sau (după caz) măsuri educative;
- **nu se pot dispune sancțiuni de drept penal** (alături de pedepse și măsuri educative, nu se pot aplica nici măsuri de siguranță);
- **înlătură, în principiu, răspunderea civilă delictuală**;
- **în cazul prezumției de legitimă apărare are loc răsturnarea sarcinii probei** – nu acela care invocă legitima apărare prezumată trebuie să dovedească existența condițiilor de reținere a acesteia, ci Ministerul Public trebuie să dovedeas-

că inexistența lor, dacă s-au dovedit condițiile care generează prezumția (făptuitorul trebuie să probeze că a comis fapta pentru a respinge pătrunderea fără drept a unei alte persoane, în condițiile legii, într-un spațiu dintre cele legal indicate; în acest caz, se va prezuma relativ că a comis fapta incriminată în legitimă apărare, fiind sarcina acuzării să demonteze prezumția, probând că măcar una dintre condițiile legitimei apărări prezumate nu a fost de fapt întrunită – de exemplu, dovedind reacția după consumarea atacului sau reacția disproporționată).

II. STAREA DE NECESITATE

Sediul materiei: art. 20 CP.

Art. 20. Starea de necesitate. (1) *Este justificată fapta prevăzută de legea penală săvârșită în stare de necesitate.*

(2) *Este în stare de necesitate persoana care săvârșește fapta pentru a salva de la un pericol imediat și care nu putea fi înlăturat altfel viața, integritatea corporală sau sănătatea sa ori a altei persoane sau un bun important al său ori al altei persoane sau un interes general, dacă urmările faptei nu sunt vădit mai grave decât cele care s-ar fi putut produce în cazul în care pericolul nu era înlăturat.*

Noțiune: cauză justificativă aplicabilă în cazul săvârșirii unei fapte prevăzute de legea penală ce constituie **o acțiune de salvare necesară a anumitor valori sociale**, indicate expres și limitativ, **de la un pericol imediat și care nu putea fi înlăturat altfel**, în condițiile legii.

Premise

– punerea în pericol a valorilor protejate prin textul normativ, limitativ indicate, fie prin acțiunea unor factori externi voinței umane, fie printr-o acțiune ome-nească ce nu atrage reținerea legitimei apărări (nu întrunește condițiile legitimei apărări) în condițiile legii;
– imposibilitatea înlăturării pericolului altfel decât prin fapta tipică (sub aspect penal) săvârșită.

1. Condiții referitoare la pericol

a) cauza pericolului poate fi:

- o *activitate umană intenționată sau neintenționată* – poate fi o acțiune sau o inacțiune, spre exemplu: inundarea accidentală a vecinilor, un incendiu provocat; în cazul activităților umane intenționate *nu trebuie să fie întrunite condițiile legitimei apărări*, deoarece într-un asemenea caz aceasta va avea prioritate în reținere (starea de necesitate este o cauză justificativă subsecventă legitimei apărări); activitatea/evenimentul care dă naștere stării de necesitate *poate să provină chiar de la victima a cărei salvare se încearcă*;

Fișa nr. 25

MINORITATEA INFRACTORULUI/ MĂSURILE EDUCATIVE

Abrevieri:

- A = pedeapsa amenzii;
- DET = pedeapsa detențiunii pe viață;
- AAP = amânarea aplicării pedepsei;
- Î = pedeapsa închisorii;
- LC = liberarea condiționată;
- RAP = renunțarea la aplicarea pedepsei;
- SEPS = suspendarea executării pedepsei sub supraveghere;
- TS = termen de supraveghere.

Sediul materiei: art. 113-134 CP.

I. REGIMUL MINORITĂȚII ÎN DREPTUL PENAL – RĂSPUN- DEREA PENALĂ A INFRACTORULUI MINOR (CONSECIN- ȚELE COMITERII UNEI FAPTE PENALE DE CĂTRE UN IN- FRACTOR MINOR)

Sediul materiei: art. 113, art. 114 CP.

Art. 113. Limitele răspunderii penale. (1) Minorul care nu a împlinit vârsta de 14 ani nu răspunde penal.
(2) Minorul care are vârsta între 14 și 16 ani răspunde penal numai dacă se dovedește că a săvârșit fapta cu discernământ.
(3) Minorul care a împlinit vârsta de 16 ani răspunde penal potrivit legii.

– în materia dreptului penal există 3 segmente distincte de vârstă în privința minorilor (persoane sub 18 ani), care se coagulează în 2 categorii de minori, astfel:

- **segmente de minoritate în materie penală:**
 - **minorul < 14 ani** – incapabil penal/nerăspunzător penal (regulă fără excepții);
 - **minorul ≥ 14 ani și < 16 ani** – ca regulă, incapabil/nerăspunzător penal; prin excepție (dacă i se probează discernământul în raport de fapta incriminată comisă), devine capabil penal/răspunzător penal;

- **minorul ≥ 16 ani** – ca regulă, capabil/răspunzător penal; poate deveni incapabil penal în aceleași condiții ca infractorul (persoană fizică) major;
- **categoriile de minori în materie penală:**
 - **fără capacitate penală** (*nerăspunzători penal*): minorul < 14 ani – regulă fără excepții; minorul ≥ 14 ani și < 16 ani – regulă de la acere sunt permise excepții;
 - **care au capacitate penală** (*răspunzători penal*): minorul ≥ 16 ani – regulă de la care sunt admise excepții; minorul ≥ 14 ani și < 16 ani – excepție de la regulă;
- **minorul nerăspunzător/incapabil penal (lipsit de discernământ):**
- **minorul < 14 ani** – *nu răspunde penal niciodată (prezumție absolută de incapacitate penală)*, indiferent de gravitatea faptei incriminate eventual comise (este incidentă cauza de neimputabilitate a minorității făptuitorului – art. 27 CP);
 - acestuia *nu i se pot aplica sancțiuni penale* (măsuri educative) – consecințe ale răspunderii penale –, căci nu i se angajează răspunderea penală, deoarece fapta comisă nu este infracțiune (nu este imputabilă);
 - eventual (dacă se impune), *dintre sancțiunile de drept penal i se pot aplica doar măsuri de siguranță* (cele compatibile cu situația sa de minor);
 - în privința sa *se pot dispune măsuri de protecție specială* prevăzute de Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului^[1]: *plasamentul sau supravegherea specializată* [art. 84 alin. (1) din lege];
 - **minorul ≥ 14 ani și < 16 ani** – *se va reține, ca regulă, minoritatea făptuitorului* (cauză de neimputabilitate – art. 27 CP); minorul aflat în acest segment de vârstă beneficiază de o *prezumție relativă de lipsă a discernământului (de incapacitate penală)*;
 - **minorul ≥ 16 ani** – *doar dacă i se reține iresponsabilitatea (cauză de neimputabilitate)*, dacă i se dovedesc condițiile de existență – art. 28 CP);
- **minorul răspunzător penal/care are capacitate penală** (este responsabil sau măcar are discernământ):
- **minorul ≥ 14 ani și < 16 ani** – doar în mod excepțional, *dacă se răstoarnă prezumția (relativă) de incapacitate penală* (lipsă de discernământ), *probându-se existența discernământului în raport de fapta incriminată comisă* (în mod nejustificat și fără incidența vreunei cauze de neimputabilitate);
 - în acest caz, *va fi sancționat penal prin măsuri educative*;
 - **minorul ≥ 16 ani** – *prezumție relativă de responsabilitate penală* – regula;
 - dacă săvârșește o infracțiune, *va fi sancționat penal prin măsuri educative*;
- *în cazul infracțiunilor de durată* (continue, continuate, de obicei), *nu va fi avută în vedere* pentru tragere la răspundere penală:
- activitatea anterioară împlinirii vârstei de 14 ani;

^[1] Republicată în M. Of. nr. 159 din 5 martie 2014.

- activitatea din segmentul de vârstă 14-16 ani, decât dacă există proba (excepțională a) discernământului (dacă se probează expres existența acestuia);
- dacă *infracțiunea continuă/continuată/de obicei a fost epuizată după împlinirea vârstei de 18 ani*, infracțiunii i se va aplica regimul răspunderii penale (implicit sancționator) a majorilor (la individualizarea pedepsei se va putea ține cont de împrejurarea că o parte a activității infracționale de durată s-a desfășurat în calitate de infractor minor) – interpretare *a pari* a prevederilor art. 154 alin. (2) CP;
- dacă *infracțiunea progresivă este epuizată după împlinirea vârstei de 18 ani*, i se va aplica regimul specific incident pentru infractorii minori, dacă se consumă într-un moment în care minorul răspunde penal [interpretare *a pari* a prevederilor art. 154 alin. (3) CP];
- **singurele sancțiuni penale ce pot fi aplicate infractorilor minorilor răspunzători penal (infractorilor minori) sunt măsurile educative**, chiar dacă pe parcursul procesului infractorul (minor la data săvârșirii infracțiunii) împlinește 18 ani [art. 134 alin. (1) CP];
 - dacă fapta penală a fost săvârșită (se consideră săvârșită) în perioada minorității, infractorului nu îi pot fi aplicate pedepse (de niciun fel: principale, accesorii, complementare) precum infractorilor majori;
- **atât făptuitorilor, cât și infractorilor minori le pot fi aplicate măsuri de siguranță** (tocmai pentru că nu sunt sancțiuni penale – consecințe ale răspunderii penale –, ci sancțiuni de drept penal cu rol principal preventiv, postdelictual);
 - *excepție* (față la făptuitorii minori): confiscarea extinsă (care se poate dispune față de un infractor minor).

Art. 114. Consecințele răspunderii penale. (1) *Față de minorul care, la data săvârșirii infracțiunii, avea vârsta cuprinsă între 14 și 18 ani se ia o măsură educativă neprivativă de libertate.*

(2) *Față de minorul prevăzut în alin. (1) se poate lua o măsură educativă privativă de libertate în următoarele cazuri:*

a) *dacă a mai săvârșit o infracțiune, pentru care i s-a aplicat o măsură educativă ce a fost executată ori a cărei executare a început înainte de comiterea infracțiunii pentru care este judecat;*

b) *atunci când pedeapsa prevăzută de lege pentru infracțiunea săvârșită este închisoarea de 7 ani sau mai mare ori detențiunea pe viață.*

– **regula:** dacă infractorul minor se află la primul conflict cu legea penală, iar pedeapsa prevăzută de lege pentru infracțiunea comisă este numai A sau A alternativ cu $\hat{I} < 7$ ani sau numai $\hat{I} < 7$ ani (condiția se verifică prin raportare la maximul special al pedepsei prevăzute de lege pentru infracțiunea în formă consumată – art. 187 CP), *instanța este obligată să dispună o măsură educativă neprivativă de libertate* (nu poate stabili și aplica o măsură educativă privativă de libertate);

– instanța poate (facultativ) să dispună o măsură educativă privativă de libertate dacă:

- minorul a mai săvârșit o infracțiune pentru care s-a aplicat o măsură educativă executată/în curs de executare;

→ pentru niciuna dintre infracțiuni nu contează forma de vinovăție sau pedeapsa prevăzută de lege ori măsura educativă efectiv dispusă în concret;

→ nu se poate aplica o măsură educativă privativă/neprivativă de libertate dacă există cauză justificativă/de neimputabilitate pentru a doua faptă incriminată (ambele trebuie să constituie infracțiuni);

→ pedeapsa prevăzută de lege pentru I_2 poate fi A sau A alternativ cu $\hat{I} < 7$ ani ori exclusiv $\hat{I} < 7$ ani. Dacă pedeapsa prevăzută de lege (în sensul art. 187 CP, cu referire la maximul special) este $\hat{I} \geq 7$ ani sau A alternativ cu $\hat{I} \geq 7$ ani, este incidentă lit. b) de la alin. (2) al art. 114 CP (este posibilă, facultativ, aplicarea unei măsuri educative privative de libertate, indiferent dacă infracțiunea comisă este prima săvârșită de către infractorul minor respectiv sau au mai existat și altele, pentru care s-a aplicat o măsură educativă executată/în curs de executare);

→ pentru I_1 instanța trebuie să fi dispus prin hotărâre definitivă (de condamnare – nu există altă opțiune pentru o hotărâre prin care se stabilește existența infracțiunii și se aplică o sancțiune penală, fie și măsură educativă, potrivit art. 396 CPP) o măsură educativă privativă/neprivativă de libertate care să fi fost executată sau să fie în curs de executare la momentul comiterii I_2 ;

- pedeapsa prevăzută de lege pentru I_2 (în sensul art. 187 CP, cu referire la maximul special) este $\hat{I} \geq 7$ ani (sau amenda alternativ cu $\hat{I} \geq 7$ ani) ori chiar DET (unică sau alternativ cu \hat{I});

→ nu contează forma de vinovăție;

→ nu contează dacă anterior minorului i-a mai fost aplicată vreo măsură educativă (ne)privativă de libertate (dacă a mai comis vreo altă infracțiune sau este infractor minor primar);

– chiar dacă minorul se găsește în unul dintre cele două cazuri indicate [art. 114 alin. (2) CP], instanța nu este obligată să ia o măsură educativă privativă de libertate, ci poate aprecia asupra oportunității unei asemenea măsuri și poate dispune tot o măsură educativă neprivativă de libertate [ca regulă, dispunerea unei măsuri educative privative de libertate este facultativă, nu obligatorie; există și unele excepții de la această regulă: art. 123 alin. (1) lit. c) CP, art. 123 alin. (2) CP, art. 124 alin. (3) și (7) CP, art. 125 alin. (3) și (7) CP].

RIL În cazul inculpaților minori sancționați prin aplicarea unor măsuri educative conform noului Cod penal, instanța de judecată nu poate dispune prelevarea probelor biologice pentru obținerea și stocarea în Sistemul Național de Date Genetice Judiciare a profilului genetic (I.C.C.J., compl. RIL, dec. nr. 5 din 16 mai 2016, M. Of. nr. 493 din 1 iulie 2016).